

Human IT

Tidskrift för studier av IT
ur ett humanvetenskapligt perspektiv

Finneran's Wake

- recension av:

The Literary Text in the Digital Age

Ed. Richard J. Finneran

Ann Arbor : The University of Michigan Press, 1996

[Mats Dahlström](#)

Inst. Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås

Innehåll

[INGRESS](#)

[ELEKTRONISK TEXTUALITET](#)

[TEXTER OM E-TEXT](#)

- [Bolter - Textens rymd och ekonomi](#)

[HYPERTEXTUALITET](#)

- [Landows *Hypertext* - Dekonstruktion och rekonstruktion](#)

[EXEMPLET TEXTKRITISKA EDITIONER](#)

[THE LITERARY TEXT IN THE DIGITAL AGE](#)

- [Hockeys bakgrund och översikt](#)
- [Shillingsburgs principiella riktlinjer för hyperarkiv](#)
- ["Om *Mona Lisa* finns i Louvren, var finns då *Hamlet*?"](#)
- [Finneran's Wake](#)

[Noter](#)

[Referenser](#)

[Författaren](#)

Ingress

The Literary Text in the Digital Age är en antologi som behandlar en ganska avgränsad nisch inom elektronisk textualitet, nämligen textkritiska hypereditioner. För att ge läsaren en bättre möjlighet att placera in antologin bland utbudet av övriga texter, som mer generellt behandlar elektronisk textualitet i allmänhet och hypertextualitet i synnerhet, inleds artikeln nedan med en litteraturöversikt, där jag också något redogör för väsentliga frågeställningar och omständigheter kring elektroniska editioner och textkritisk debatt. Först därefter följer så en mer specifik kommentar till antologin och tre utvalda bidrag därur.

([Åter](#) till början av artikeln)

Elektronisk textualitet

Elektroniska texter har vid det här laget (åtminstone i förlagsindustrin) fyra-fem decennier på nacken. Sedan 10-15 år tillbaka är elektronisk textbehandling något en stor del av oss arbetar med till vardags i våra personatorer. E-text har blivit något självklart och vardagligt.

I förhållande till hur vi tidigare skapade texter, innebär e-text då något absolut nytt, någon dramatisk förändring av hur vi förhåller oss till textualitet, publicering, textskapande och läsning? Både ja och nej.

Nej - i den bemärkelsen att textualitetens utveckling följer logiskt på och dessutom återanvänder åtskilliga moment ur tidigare skriftligheter (såväl papyrusrullar, vaxtavlor, handskrivna codices, skrivmaskiner som tryckta böcker ¹). Några påpekar rentav att den elektroniska textualiteten kan uppvisa drag gemensamma med den orala berättarkonst man kan bevittna i samhällen som saknar skrivkonsten.

Väljer man att anlägga perspektivet på det sättet, kan man se utvecklingen av elektronisk textualitet (eller skriftlighet) som *kvantitativ*.

Ja - i den bemärkelsen att några karakteristika ändå i grunden förändrats i och med den elektroniska textualiteten. Det gäller bl.a. aspekter som dynamik och föränderlighet, transportabilitet, linearitet, interaktivitet, distribution, möjligheter till automatisk sökning och kodning i flera nivåer - dold eller synlig ².

Elektronisk textualitet innebär i sådana avseenden en ny skriftlighet och en *kvalitativ* förändring av vår textualitet.

Åtskilliga forskare har pekat på hur en sådan övergång mellan en äldre och en nyare textualitet sker, vilka konsekvenser den får och under vilka villkor den sker ³. För (den i själva verket ganska långsamma och successiva) övergången från handskrifter till maskintryckt text under 1400- och 1500-talet, finns vid det här laget åtskilliga klassiska verk. Väljer jag något verk på måfå, kan jag nämna **Elisabeth Eisensteins** *The Printing Press as an Agent of Change* från 1979.

([Åter](#) till början av artikeln)

Texter om e-text

Hur ligger det då till med skildringar och analyser av hur vår tids textualitetsförändring går till - den från tryckt, pappersburen text till elektronisk, binärt representerad text?

På svensk botten finns sorgligt lite skrivet - än så länge. Utanför våra gränser har det däremot skrivits en hel del. **Charles Faulhaber** (University of California, Berkeley) presenterade 1991 en intressant artikel, *Textual Criticism in the 21st Century*, där han bl.a. ställer den retoriska frågan om vi inte är på väg mot ett förändrat "paradigm", där den elektroniska texten ses som den primära versionen och den tryckta / utskrivna den sekundära (en frusen tillfällighetsbild av hur en levande, föränderlig textmassa råkade se ut vid en viss tidpunkt).

I allt högre grad transporteras och överförs nu dokument från dator till dator utan att någonsin frysas i en utskrift av något slag. Detta får spännande konsekvenser, och ställer flera av våra vedertagna koncept och kvalitetsbegrepp på huvudet, vilka samtliga utgår från en syn där ett dokument är statiskt, avgränsat, fixerat och - just - "fruset", medan det elektroniska dokumentet, i synnerhet det hypertextuellt distribuerade, är dynamiskt, gränsupplösande, icke-fixerat och föränderligt.

Willard McCarty (King's College, London) skriver om anammandet av en ny teknologi:

what we can observe so far suggests that the assimilation of the computer is following what I take to be a common path for a new technology: first, in the imitative phase, it tends to be used as if it were merely an improvement and replacement for what is already known; then, after some time, we begin to see it as genuinely new, and to realize that its newness alters how we think about the world.

(McCarty, 1993, s. 80-81)

([Åter](#) till början av artikeln)

Bolter - Textens rymd och ekonomi

"...genuinely new...", "...alters how we think...". McCarty ser sannerligen radikala konsekvenser i kölvattnet på den nya tekniken och textualiteten. Det gör också **Jay David Bolter**, som skrivit den ⁴ kanske mest citerade och berömda boken under 1990-talet om elektronisk textualitet: *Writing Space : the Computer, Hypertext, and the History of Writing* (1991). Bolter pekar bl.a. på e-textens heterogenitet gentemot

den tryckta textens homogenitet - textens innehåll och form kan förändras beroende på vem som läser den. E-texten är möjlig att skapa i flera nivåer - med lager på lager av information, som kan skalas bort eller läggas på varandra efter önskemål. Det elektroniska dokumentets struktur är topografisk snarare än - som det tryckta dokumentets - hierarkisk.

Bolter, från början en forskare inom klassisk humaniora, visar hur olika skrivteknologier under olika epoker tillhandahållit en viss "skrivrymd" (*Writing Space*), och hur denna rymd eller *ekonomi* definierat textualiteten ifråga. Så också med den elektroniska textualiteten. Han pekar även förtjänstfullt på hur den moderna textualiteten förändrar vår uppfattning av vad en *bok* och ett *verk* är ⁵.

Att en viss mognad nåtts i betraktandet av elektronisk textualitet märks just bl.a. på den ökade mängden litteratur om e-text i allmänhet och om *hypertext* i synnerhet.

([Åter](#) till början av artikeln)

Hypertextualitet

Hypertextualiteten ⁶ intensifierar och tydliggör de nya villkoren för och egenskaperna hos elektronisk text. Allt sedan **Ted Nelsons** skrivelser på 60-talet, har hypertext framstått som ett alltmer intressant och naturligt sätt att distribuera elektronisk text på.

Under den senaste tioårsperioden har forskningen skjutit fart kring hypertextualitet, och man har experimenterat med en mängd olika system för hyperdokument. En miljö som de allra senaste åren inneburit en explosion för hypertextuellt distribuerade dokument är World Wide Web - "webben".

Även om WWW som miljö långt ifrån tillfredsställer viktiga krav och önsknings från såväl bibliotekarier som hypertextforskare och -debattörer (se bl.a. Dahlström och Gunnarsson, 1997), är "webben" och dess publika genombrott under de senaste två-tre åren av fundamental betydelse, åtminstone i den meningen att *hypertext*, som fenomen betraktat, slagit igenom på allvar och blivit en företeelse miljontals människor bekantar sig med närapå dagligen.

Så gott som envar som publicerar eller söker information över webben, konfronteras med hypertextualitetens egenskaper och villkor. I publiceringsläget kan det exempelvis gälla att skapa en filstruktur för ett hypertextdokument och att länka delar av denna filstruktur samman hypertextuellt. När det gäller att söka och inhämta information via WWW, kan det gälla att navigera rätt i hyperrymden, att få en klar förståelse för hyperdokumentens karaktär av trasselsuddar eller garnnystan av filer, att undvika att hamna "lost in hyperspace".

Litteraturen när det gäller hypertextualitet har haft trögt att komma igång. Visst vimlar det av handböcker i det f.n. vanligaste kodspråket för hypertextdokument, HTML, men verk som mer djuplodande försöker analysera effekter av och villkor för hypertext har hittills mest stått att finna i vetenskapliga konferensproceedings och mer tekniskt inriktade avhandlingar.

(På svenska har det hittills varit tämligen ont om verk som behandlar hypertextualitet som fenomen, såväl översiktligt som mer analytiskt. På andra sidan kölen skrivs dock en hel del läsvärt och tankeväckande om hypertextualiteten och dess konsekvenser för publicering, relationen läsare - författare (fundera över termen "wreader!"), narrativitet, bok- och verkskonceptet m.m. **Gunnar Liestøl** och **Espen Aarseth** är två (av flera) forskare, vars skrivelser blivit internationellt uppmärksammade ⁷. Det skall t.ex. bli spännande att ta del av Espen Aarseths på Johns Hopkins University Press i september 1997 publicerade avhandling *Cybertext : Perspectives on Ergodic Literature.*)

([Åter](#) till början av artikeln)

Landows Hypertext - Dekonstruktion och rekonstruktion

Som en lysande, betraktansvärd och lättläst fyrbåk står dock **George P. Landows** *Hypertext : the Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology* från 1992 ⁸. Landows (professor i engelska litteraturen vid Brown University) bok har snabbt blivit ett rejält standardverk inom området, och förtjänar all uppmärksamhet. På en klar och redig engelska redogör han för hypertextualitetens villkor och hur den utmanar och förändrar åtskilliga av våra invanda koncept - däribland *text, bok, verk, textparti / lexia* ⁹, *läsare, författare, narrativitet, läsning, förläggare, student, lärare*, m.m.

Som titeln skvallar om, undersöker också Landow relationen mellan å ena sidan poststrukturalistisk filosofi och kritisk teori och å andra sidan den moderna, hypertextbaserade, elektroniska textualiteten. En lång rad av de textteoretiska påståenden om bl.a. dekonstruktion som gjorts av bl.a. Jacques Derrida, Roland Barthes, Michael Bachtin och Michel Foucault får intressanta och övertygande illustrationer av den nya tekniken:

The many parallels between computer hypertext and critical theory have many points of interest, the most important of which, perhaps, lies in the fact that critical theory promises to theorize hypertext and hypertext promises to embody and thereby test aspects of theory, particularly those concerning textuality, narrative, and the roles or functions of reader and writer. Using hypertext, critical theorists will have, or now already have, a new laboratory [min kursiv.], in addition to the conventional library of printed texts, in which to test their ideas. Most important, perhaps, an experience of reading hypertext or reading with hypertext greatly clarifies many of the most significant ideas of critical theory. As J. David Bolter points out in the course of explaining that hypertextuality embodies poststructuralist conceptions of the open text, "what is unnatural in print becomes natural in the electronic medium and will soon no longer need saying at all, because it can be shown".

(Landow, 1992, s. 3)

Skall man tvunget formulera någon som helst kritik mot Landow, kan man tycka att han emellanåt använder termen "hypertext" lite slarvigt - ibland tycks det som om han lika gärna kunde skriva "digital" eller "elektronisk" text, helt enkelt ¹⁰.

Ett av de områden, där Landow pekar på en rad intressanta konsekvenser och

möjligheter till radikalt genomgripande förändringar, både när det gäller publicering, teorier och metoder, är den textkritiska editionen [11](#) :

The capacity of hypertext to link all the versions or variants of a particular text might offer a means of somewhat redressing the balance between uniqueness and variation in preprint texts. /.../ hypertext offers the possibility of presenting a text as a dispersed field of variants and not as a falsely unitary entity. High resolution screens and other technological capacities should some day also permit a means of presenting all the individual manuscripts. An acquaintance with hypertext systems might by itself sufficiently change assumptions about textuality to free students of preprint texts from some of their biases.

(Landow, 1992, s. 56)

([Åter](#) till början av artikeln)

Exemplet textkritiska editioner

Liksom inom åtskilliga andra litteraturens och litteraturforskningens deldomäner, har det inom editionsforskningen uppstått häftig debatt den senaste tioårsperioden, främst orsakad av elektronisk textualitet jämte hypertextualitet och de konsekvenser och villkor dessa medför. Debatten har gällt såväl metoder och teknik som koncept, begrepp och därmed också teori. Utvecklingen och diskussionen inom just editionsforskningen är intressant att följa, då den mycket tydligt illustrerar och påverkas av e-textens i allmänhet och hypertextualitetens i synnerhet djupgående förändringskonsekvenser.

Tunga textteoretiska inlägg i debatten har bl.a. gjorts av nestorn **Jerome McGann** (t.ex. i artikeln *The Rationale of Hypertext*, men kanske främst i boken *The Textual Condition*, 1991). McGann - och många med honom - förespråkar en helt ny typ av editioner i elektronisk form, i hypereditioner, eller snarare hyperarkiv. I sådana arkiv parallellpubliceras flera (gärna samtliga tillgängliga) versioner av ett "verk", utan att någon särskild basversion ges företräde framför de andra - som ju hittills varit praxis när det gäller pappersburna editioner, av utrymmes- och kostnadsskäl. En viktig invändning av McGann mot den traditionella pappersburna editionen i codexform, är att man där begagnar en och samma teknik för både verktyg och studieobjekt [12](#), och att man inte, när det nu finns möjlighet till det, lyfter verktygen och perspektiven till en nivå och en dimension ovanför och bortom den miljö i vilken manuskripten och föremålen för editionerna är tillverkade.

Hypereditionen eller hyperarkivet bör också, menar de flesta, innehålla åtskilligt mycket mer än transkriberade handskriftsversioner, exempelvis inscannade bilder av handskrifter och / eller tryckta tidigare utgåvor, mjukvaruverktyg för t.ex. sökningar, omkodningar och omstruktureringar av materialet, kommentarer, lexika, konkordanser, realiaverk, forskardiskussioner, grammatikor, illustrationsmaterial etc. Exakt hur det ultimata hyperarkivet bör utformas, är föremål för debatt, ofta utgående från traditionellt olika teoretiska perspektiv på textkritik och editionsarbete.

Internationellt har denna debatt resulterat i en mängd konferenser och diskussioner på temat elektroniska (hyper)editioner de senaste åren [13](#). Många konferensinlägg och

artiklar finner man via WWW, men långt ifrån alla. För oss som gärna följer med i diskussionen om e-text, hypertext och ... skall vi kalla det "framtidens möjliga bokformer"?... har nu **Richard J. Finneran** (professor i engelska vid University of Tennessee, Knoxville, USA) samlat ett antal artiklar och föredrag till en aptitlig antologi, *The Literary Text in the Digital Age* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1996) [14](#).

([Åter](#) till början av artikeln)

The Literary Text in the Digital Age

Antologin innehåller, förutom redaktören Finnerans förord, inalles 14 bidrag. Boken kan sägas ta sitt avstamp i två aspekter:

För det första att den digitala tekniken och dess spridande via personatorer och globala nätverk är på väg att orsaka genomgripande, paradigmatiska, förändringar när det gäller hur litterära texter skapas, bevaras, sprids och studeras.

För det andra att vi sedan ett par decennier tillbaka kan konstatera, att den traditionella uppfattningen av "Den Definitiva Editionen" (utgående från en given bastext, där eventuella avvikelser i andra versioner hänvisas till en ofta kryptisk notapparat) starkt utmanas av andra idéer om hur en kritisk edition bör utformas, där en kraftigare tyngdpunkt ligger vid att behandla flerversionella litterära texter som komplicerade (nästan organiska) processer, med s.k. diskreta manuskriptversioner. Denna senare syn på editionen, med dess krav på möjligheter till parallella versionspubliceringar, åskådliggör tydligt den tryckta codexformens avsevärda begränsningar.

Dessa två omständigheter och denna eventuella paradigmstrid ligger till grund för det understundom polemiska tonfallet i boken.

Åtskilliga av bokens artiklar refererar också flitigt till de standardverk jag åberopade ovan i artikeln, främst däribland: George Landow, Jay David Bolter, Richard Lanham, Ted Nelson och Jerome McGann (som f.ö. själv representeras med en artikel om sitt arbete med ett veritabelt hyperarkiv över Dante Gabriel Rossettis arbeten).

Antologin inleds med två översikter, en av Susan Hockey om e-texters utveckling och villkor, en av Peter Shillingsburg om vilka internationella önskemål som finns från forskarsamhället och vilka principer som bör gälla för elektroniska editioner eller arkiv.

Michael Sperberg-McQueen och John Lavagnino resonerar sedan något om kodningen och särskilda problem som uppstår.

Därefter följer en rad artiklar som diskuterar särskilda pågående hypereditioners projekt och teoretiska problem: Hoyt Duggan (om Piers Plowman), Peter Robinson (om Chaucer och Canterbury Tales), Ian Lancashire (om engelsk renässanslitteratur), Jerome McGann (om Dante Gabriel Rossetti-arkivet), Simon Gatrell (om Thomas Hardy) samt William O'Donnell och Emily Trush (om W. B. Yeats).

Phillip Doss och Charles Ross bidrar med varsin analys av relationen mellan elektroniskt editionsarbete och frågeställningar inom samtida textteoretisk och

poststrukturalistisk diskussion.

John Unsworth målar avslutningsvis upp ett något bredare perspektiv, och försöker placera den digitala utvecklingen och arbetet med hypereditioner i ett större kulturellt perspektiv - hur förändras t.ex. olika traditionella roller av ökad tillgänglighet, större utbud och globalisering (om nu detta blir en reell följd av förverkligandet av hyperarkiv)?

Nedan tittar jag lite närmare på artiklarna av Hockey, Shillingsburg och Robinson.

([Åter](#) till början av artikeln)

Hockeys bakgrund och översikt

Susan Hockey, föreståndare för CETH - Center for Electronic Texts in the Humanities - vid Rutgers och Princeton University, inleder bidragen med en överblick över e-texters och e-editioners utveckling och allmänna villkor.

Läsaren ges en bred introduktion till vilka textbehandlingsprogram som funnits, vilka kollationeringsprogram (dvs program för direkta jämförelser mellan varianter av texter) som skapats och hur dessa fungerat. Hockey ger också en introduktion till scanning - problem och möjligheter, liksom till det stora området som gäller formatering och kodning (*markup*) av texter: såväl SGML [15](#) som dess DTD TEI [16](#) behandlas tämligen utförligt.

Hockey avrundar sin översikt med en kort genomgång av olika bärande medier, samt möjligheten att disseminera elektroniska texter över nätverk.

([Åter](#) till början av artikeln)

Shillingsburgs principiella riktlinjer för hyperarkiv

Peter Shillingsburg, professor i engelska vid Mississippi State University, har en lång och gedigen erfarenhet av elektronisk text. Tidigt insåg han problemet med datorvärldens relativa inkompatibilitet, dvs svårigheterna att överföra data från en dator till en annan, från en miljö till en annan. Forskarsamhällets arbete med editioner och ett eventuellt framtida skapande av stora elektroniska textarkiv, rentav hyperarkiv, ställer dock stora krav på möjligheter att överföra data utan väsentliga förluster. Skall vi starta arbetet med kollaborativ hypertext, med att bygga upp hyperarkiv, där forskare kan bygga vidare på varandras arbete - kumulativa, ständigt pågående editionsprocesser - måste vi också undanröja hindren mot transportabilitet. Hellre än att varje forskarteam var för sig uppfinner hjulet, varje gång ett arkiv / en edition skall skapas, måste vi också i så stor utsträckning som möjligt försöka komma överens om hur dessa editioner skall utformas och byggas upp.

Shillingsburg sökte därför tidigt utarbeta huvudsakliga principer för elektroniska arkiv och digitalt representerade textkritiska editioner, med förhoppningen att editorer världen över kunde ansluta sig till dessa principer, och på det sättet åstadkomma en gemensam plattform för det framtida arbetet med elektroniska editioner.

De utarbetade principerna - *General Principles for Electronic Scholarly Editions* - distribuerades 1993 via diskussionsföreläsningar, konferenser och mailinglistor, och resulterade bl.a. i den översikt som Shillingsburg ger i sitt bidrag till den här antologin, *Principles for Electronic Archives, Scholarly Editions, and Tutorials*.

Också Shillingsburg noterar hur vårt invanda koncept "edition" allt mer börjar utmanas och förändras, när vi talar om de elektroniska verktygen. Kanske skall vi inte tala om edition längre, snarare om *arkiv*? Eller kanske t.o.m. *bibliotek*?

The vision of an electronic scholarly edition begins to resemble an archive of editions with annotations, contexts, parallel texts, reviews, criticism, and bibliographies of reception and criticism. In effect it is really a library we want. (s. 24)

I huvudsak berör Shillingsburgs principer följande områden:

1. *Användbarhet*: arkivet (el. editionen) bör vara så lättillgängligt som möjligt för flest antal användare. En truism - visst. Men en rad bryderier infinner sig här. Skall arkivet distribueras via CD-ROM eller ligga tillgängligt på en server (CD-ROM-distribution problematiserar uppdateringsfrågan)? Skall arkivet kunna erbjuda olika, skräddarsydda, nivellerade versioner av arkivet (bl.a. beroende på kapaciteten hos användaren och dennes datorutrustning)? Shillingsburg fastnar slutligen för en nätverkslösning, där arkivet ligger tillgängligt på en server. Skall arkivet finnas i fler upplagor på fler servrar, bör en server stå för "masterkopian", där successiva uppdateringar och förändringar införs.

En sådan lösning hindrar naturligtvis inte, att tillfälliga, "frusna" editionsversioner distribueras på CD-ROM eller i pappersform, om någon användare så önskar.

2. *Transportabilitet*. Här avser Shillingsburg fr.a. transportabilitet mellan olika system och datormiljöer. Givetvis bör ett plattformsoberoende eftersträvas i så stor utsträckning som möjligt. Ser vi t.ex. till kodspråk, pågår här mycket arbete med att få fram och kunna enas om ett gemensamt kodspråk lämpligt för den här typen av dokument och litteratur. Webbens populära kodspråk, HTML, är långt ifrån tillräckligt som DTD. Någon annan DTD av SGML (eller motsvarande) är nödvändigt, och även om åtskilliga hittills arbetat med TEI (för förkortningarna, se not 15 och 16), föreligger ändå behov av ett annat, än mer skräddarsytt kodspråk. Förslag till sådana standardiserade instruktioner för kodspråk är XML (Extended Markup Language) [17](#) och EAD (Electronic Archive Description).

3. Specifikationer för arkivet:

a) Arkivet bör vara *multi(och hyper-)medialt*

b) Arkivet bör vara *interaktivt*, och i så stor utsträckning som möjligt kunna anpassas till användarens nivå och önskemål.

c) Det bör vara möjligt för användaren att lägga *kommentarer* till arkivet - där kommentarerna hålls åtskilda från originaltexterna men ändå är tillgängliga och sökbara för andra användare (cf här webbens tillkortakommanden för närvarande...).

d) Arkivets system bör ge användaren möjligheten att citera, kopiera, länka till och skriva ut valfria textdelar. (Här glider Shillingsburg, ofrånkomligen, in på upphovsrättsliga frågor)

e) *Kollationering* (en väsentlig del av arbetet med flerversionella editioner) bör vara en självklar möjlighet i hypertextmiljö. Användaren bör kunna arbeta med parallella textversioner i flera fönster samtidigt, gärna med möjligheten att "scrolling" sker samtidigt, automatiskt, i samtliga fönsterversioner.

f) Arkivet bör innehålla *intertextuella och kontextuella länkar* - dvs. till parallelltexter, transkriptioner, handskrifter, motversioner (repliker, parodier etc), kommentarer, relaterade texter, tillämpningar, lexika, konkordanser, grammatikor etc.

4. *Säkerhet* och ordning. Originalmaterialets integritet bör säkerställas, men användaren bör ha möjlighet att skapa alternativa versioner.

5. *Integritet*. Arkivet bör med jämna mellanrum säkerhetskopieras av en central instans.

6. Arkivet bör vara *utbyggbart* dels för den som driver / kompilerar arkivet (allt eftersom forskningen producerar nya rön), dels för användarna i form av kommentarer, tillägg.

7. *Utskriftsmöjligheter*. Möjligheten att skriva ut delar av eller hela arkivet (som det ser ut vid en viss tidpunkt) bör inte blandas samman med frågan om huruvida sådan utskrift bör kosta pengar eller inte, men möjligheten bör finnas där, enligt Shillingsburg. Han skriver också:

The need for printed texts will continue, but an ideal electronic scholarly edition may make the printed scholarly edition obsolete. A printed text would come to be thought of as one possible version of the work more fully represented by the electronic archive.

(s. 34-35)

8. *Användarvänlighet*. Precis som en läsare av en tryckt pappersedition alltid vet var han eller hon befinner sig i editionen, bör den elektroniska editionen tillhandahålla lättbegripliga navigationssystem för användaren, som också inkluderar tydliga kartor och sökhistorik.

([Åter](#) till början av artikeln)

"Om *Mona Lisa* finns i Louvren, var finns då *Hamlet*?"

Peter Robinson (De Montfort University) skriver alltid medryckande, tydligt och kunnigt och är därför en njutning att läsa. I sitt bidrag till antologin, *Is There a Text in These Variants?*, polemiserar Robinson mot den del av editionsforskarsamhället, som håller fast vid åsikten att en textkritisk edition bör utgå från en given, konstruerad bastext (*copytext*) som motsvarar författarens intention vid en viss given tidpunkt ¹⁸. Vad är då en given bastext? Robinson trycker på det faktum att en sådan bastext i ofta hög grad är - just - en konstruktion, i vissa fall med ytterst få likheter med någon

enstaka, given, bevarad manuskriptversion.

I något som man med lätthet kan associera till poststrukturalisternas tal om "författarens död" eller den "undaglidande, [o]gripbara texten", ställer sig Peter Robinson frågan om *var en text egentligen finns*. Robinson citerar här F.W.Batesons bestickande fråga: "if the *Mona Lisa* is in the Louvre in Paris, where is *Hamlet*?"

Antagligen skulle de flesta av oss svara: Liksom *Mona Lisa* återfinns i Louvren, återfinns *Hamlet* i de bevarade vittnesbörderna, manuskripten, som vi har kommit överens om representerar "verket" *Hamlet*. Naturligtvis är detta på sätt och vis riktigt, men här uppstår en del bryderier.

Flera av de klassiska verk vi i generationer har läst och i vissa fall kan citera utantill, visar sig vid närmare påseende vara en större eller mindre uppsättning ganska olika texter, beroende på vilken version vi läser. (Det är till och med på det sättet, att somliga "klassiska" citat inte bara är svåra att belägga i flera versioner, utan i vissa fall helt och hållet är en konstruktion av sekundär art utan något som helst stöd i originalexterna. Inom den klassiska litteraturen finns många exempel på detta. Också inom modern populärkultur finns sådana berömda fall: "Play it again, Sam" ur filmen *Casablanca* är ett exempel; "Beam me up, Scotty" ur *Star Trek* ett annat.)

Är detta då något att uppmärksamma, att till och med bråka om, och att därmed åberopa som grund för konstruktioner av editioner med parallellåtergivning av samtliga versioner?

Inte alls, hävdar vissa försvarare av den traditionella editionsformen: det kan visserligen förekomma smärre varianter och avvikelser här och var i några handskriftsversioner, men dessa avvikelser är antingen av sekundär art i sämre, korrupta manuskript, eller så pass få, att överensstämmelsen i övrigt ändå ger oss en avsevärd textmassa som är gemensam för alla versioner.

Att så ofta inte alls är fallet, illustrerar Robinson drastiskt i sin artikel. Han ger ett exempel ur sitt arbete med de olika handskrifterna till Geoffrey Chaucers *Wife of Bath* [*'s*] *Prologue*. I Den Ansedda Editionen [19](#) av denna text, finns följande textparti:

Experience, though no authority
Were in this world, is right enough for me
To speke of wo that is in marriage.

Skulle man behandla texten med ett textkritiskt kollationerande in absurdum, och bara återge de ord som överensstämmer i samtliga manuskript (med utelämnade ord ersatta av ett tomrum), skulle vi få följande informativa text:

authority
world is
of

Det finns (vid sidan om fragment) 58 bevarade handskrifter och tidiga tryckta editioner av *Wife of Bath's Prologue* - **inte en enda rad** i hela verket återfinns likadan i samtliga versioner [20](#) . Hela verket kan sägas vara ett *dissonantiskt brus* [21](#) ! Att då urskilja, konstruera och presentera en linjär, flytande, "sonantisk" bastext är - om inte

att göra våld på verket - så åtminstone en mycket grov förenkling av verkets textuella status (men en förenkling som i den tryckta bokens pappersvärld varit den enda naturliga och rimliga att göra). Att återge samtliga manuskriptversioner i ett elektroniskt hyperarkiv, med såväl transkriberade versioner som inscannade bilder av originalmanuskripten *in extenso*, är naturligtvis ett sätt att ge en betydligt mer trogen bild av textens utvecklingsprocess.

Man kan betrakta exemplet *Wife of Bath's Prologue* och ställa sig frågan:

Var finns texten bland dessa varianter?

Svaret är att det inte finns någon given text, snarare en mängd *texter*, bland vilka det bör stå fritt för läsaren, enligt Robinson, att välja den han eller hon vill studera. Eller för att återvända till Batesons fråga:

Var finns *Hamlet*?

Svaret är att *Hamlet* visst finns i de bevarade versionerna, men i de bevarade versionerna tillsammans, i ett samspel mellan dessa. En tryckt codexform har ingen reell möjlighet att återge en sådan tredimensionell representation av en versionell rymd av textvarianter, men det har en elektronisk hyperedition. En hyperedition ger oss, som Bolter påpekar (se ovan), möjlighet att arbeta med text i flera lager, där vi kan lägga till eller plocka bort lager, allt som det behagar oss. Vi kan tänka oss exemplet i stil med *Wife of Bath's Prologue* ovan, där vi i en hyperedition lägger version "ovanpå" version (likt det man kan göra med traditionella OH-bilder), och på så vis med lätthet ser vilka textelement som slår igenom i samtliga versioner och var det uppstår trassel och "brus".

Wife of Bath's Prologue är alls inget unikt exempel på närmast total versionell dissonans. Den som börjar gräva något i "textarkeologin" hos mängder av medeltida latinska "verk" upptäcker samma förvirrande brus. Den som önskar filtrera detta brus till en sammanhållen bastext för en traditionell edition, får likt någon filologins Indiana Jones ge sig på jakt efter den försvunna Texten med stort T. Robinson å sin sida skulle tvärtom hävda, att det visserligen säkert har funnits (nu förlorade) "ursprungsversioner" av sådana medeltida verk, men att det i många fall snarare är just variationen som är intressant:

[Robinson ger som exempel medeltidsverket *Visio Pauli*]

Presumably, there was once just one version, one authorial original perhaps, of the Visio Pauli. But what is most interesting about Visio Pauli actually is the variation: all the different versions, in all these different languages, and what this tells us about medieval notions of the other world.

(s. 100)

([Åter](#) till början av artikeln)

Finneran's Wake

Sammanfattningsvis kan jag se två omständigheter med antologin, mot vilka man kan ha

invändningar:

En nackdel med *The Literary Text in the Digital Age* är utan tvivel att flera av artiklarna redan känns antedaterade, när det gäller beskrivningar och exemplifieringar av olika tillämpningar och system. Denna omständighet kan till inte ringa del tillskrivas det faktum att boken - trots allt - framställts på, tryckts på och distribuerats via *papper*, med detta mediums obestridliga nackdelar när det gäller framställnings- och distributionstider... När väl boken låg klar på bokhandelsdiskarna 1996, hade vissa av inläggen i boken tre år på nacken, vilket i den här diskussionen sätter sina märkbara spår!

Den andra minusposten är att bidragen inte i tillräcklig utsträckning belyser vilka begränsningar och tillkortakommandon som vidlåder den elektroniska hypereditionen (eller -arkivet). Såväl Lavagninos som de avslutande bidragen berör visserligen frågan, och varnar oss för att tro, att den elektroniska hypereditionen löser alla problem i världen, och att textkritiken genom de nya verktygen plötsligt skulle lyftas till kvalitativt högre höjder. (Tvärtom kanske arbetsbördan för en textkritisk editor blir mer komplicerad och differentierad?) Dock saknas, i mitt tycke, ett bidrag som mer "neutralt" söker analysera och kanske sätta upp en taxonomi för olika typer av editioner och dessas bärare: vilka konsekvenser och villkor kan skönjas för respektive typ och bärare?

Antologin äger snarare sin betydelse i det spektrum den målar upp av olika metodologiska och teoretiska aspekter på elektroniska editioner och deras möjligheter. Några skribenter (t.ex. Robinson) leder oss in i fantasieggande textteoretiska spekulationer, medan andra ger ganska handfasta råd till och varningar mot olika utformanden av elektroniska (fr.a. hyper-)editioner (t.ex. Shillingsburg).

Så gott som samtliga artikelförfattare i antologin tycks dock vara ense om att den traditionella editionens hegemoni, i vilken codexformatet av utrymmes- och kostnadsskäl tvingar fram en textframställning med en enda given bastext (copytext) och versionsavvikelser i en hierarkiskt sekundär apparat, går mot sin snara död. De elektroniska hypereditionerna involverar också (är det tänkt), förutom versionernas textmassor, en stor uppsättning verktyg för att på olika sätt studera och arbeta med dessa verktyg, på ett sätt som inte varit möjligt i tryckta papperseditioner. Med Michael Sperberg-McQueens ord skiljer sig den elektroniska editionen från papperseditionen, i det att den förra *kan*, där den senare blott *vet*:

The electronic edition, that is, exceeds many readers' wildest dreams because while print editions ARE, electronic editions DO. Print editions know THAT ..., while electronic editions know HOW ... Print editions have been limited to Wissen; electronic editions add Können...
(Sperberg-McQueen, 1997b)

Med Finneran som samordnare håller antologin en lovsång till den nya editionsformens möjligheter och villkor, jämte ett dödförklarande av den traditionella bokformen. Antologin utgör därmed en "Finnerans likvaka" - en *Finneran's Wake*.

([Åter](#) till början av artikeln)

NOTER

1. Bolter skriver (1991, s. 40): "In fact, it is hard to think of a marginal technology in the history of writing that the computer cannot imitate, just as it is hard to think of a dominant technology (...) whose elements the computer does not borrow and reinterpret." [Åter](#)
2. För en närmare titt på väsentliga skillnader hos elektroniska respektive papperslagrade dokument, se Lindquist (1995) och Dahlström (1997b). [Åter](#)
3. För en synnerligen läsvärd kommentar till konsekvenser när det gäller andra konstformer än de rent litterära, rekommenderas Walter Benjamins klassiska essä från 1936: Konstverket i reproduktionsåldern. [Åter](#)
4. Möjligen jämte Richard Lanhams The Electronic Word : Democracy, Technology, and the Arts (1993). [Åter](#)
5. Där Hans Blumenberg (1981) undersökt hur, inom äldre tiders filosofi och litteratur, boken fungerat som metafor för världen och världen som metafor för boken, vill Bolter bl.a. se den hypertextuella icke-linjära boken som metafor för vår tids världsuppfattning (Bolter, 1991, s. 106). [Åter](#)
6. För ett närmare klagörande av vad jag avser med begreppet hypertext, se mina artiklar Levande texter och oändliga böcker samt Webbdokument i blyxtbelysning (båda 1997). [Åter](#)
7. Inte minst för deras respektive artiklar i antologin Hyper / Text / Theory (ed. Landow, 1994). [Åter](#)
8. Symptomatiskt nog har Landow också givit ut boken i en elektronisk och utökad diskettutgåva, som utnyttjar hypertextualitet (via programvaran DynaWeb) - Hypertext in Hypertext (1994). Under hösten 1997 kommer "version 2.0" av boken. [Åter](#)
9. En term Landow hämtat från Roland Barthes. [Åter](#)
10. Så t.ex. s. 174: "First with writing, then with print, and now with hypertext one observes increasing synergy produced when readers widely separated in space and time build upon one another's ideas." [Åter](#)
11. Jag har i ett par tidigare artiklar hastigt berört villkor för hypertextuellt distribuerade, elektroniska editioner, s.k. hypereditioner (Dahlström 1996 och 1997a). [Åter](#)
12. "...they deploy a book form to study another book form." (McGann, 1995, s. 2) [Åter](#)
13. Exempelvis äger en lovande konferens rum i Toronto i oktober i år: Computing the Edition: Problems in editing for the electronic medium. För fortlöpande information, se konferensens webbplats: <http://www.chass.utoronto.ca:8080/cep/1997.html> [Åter](#)
14. Antologin ingår i en serie som University of Michigan helt tillägnat editionsteori:

Editorial Theory and Literary Criticism. [Åter](#)

15. SGML = Standard Generalized Markup Language. En uppsättning kodinstruktioner, med hjälp av vilka ett antal DTD kan skapas (Document Type Definition). En f.n. känd DTD av SGML är HTML. [Åter](#)

16. TEI = Text Encoding Initiative, en uppsättning koder för text, vilka hittills huvudsakligen använts för litterära och historiska texter. [Åter](#)

17. Se t.ex. Michael Sperberg-McQueens konferensinlägg vid DRH '97 (Sperberg-McQueen, 1997a). [Åter](#)

18. En syn som har sin kanske värtaligaste och tyngsta förespråkare i den store editorn G. Thomas Tanselle - se exempelvis hans artiklar Textual Criticism and Deconstruction (1990) samt Critical Editions, Hypertexts, and Genetic Criticism (1995) [Åter](#)

19. The Riverside Chaucer / ed. L.D.Benson. 3d ed. Boston : Houghton Mifflin, 1987. [Åter](#)

20. Läget kan kompliceras hur långt som helst: Även om ett ord i transkriberad form kan se likadant ut i två manuskript, kan det ändå förekomma variation, i såväl grafemiskt, grafetiskt som grafiskt hänseende, där avvikelserna mycket väl kan vara av stor betydelse och ge oss läsare information i olika avseenden. Med andra förändras variationsgraden beroende på "från vilket avstånd" vi väljer att studera texten. Med en djärv association skulle man här kunna flirta med Heisenberg. . . Faktum kvarstår till syvende og sidst, att varje överföring från en miljö och en teknik (i detta fall handskrivna versioner) till en annan (den tryckta codexeditionen), medför en lång rad förändringar och ofta förenklingar. [Åter](#)

21. McGann talar om att texter i editioner har ett "misleadingly calm appearance", en lugn yta, under vilken en storm av motsägelsefulla textprocessuella variationer egentligen råder. Den Definitiva Editionen i sin traditionella form ger därför ofta ett falskt intryck av etablerad textgemenskap, där vi i själva verket har att göra med en dynamisk, föränderlig rymd av interrelaterade versioner, vars uttolkningar växlar från tid till annan och från editor till editor. [Åter](#)

([Åter](#) till början av artikeln)

Referenser

Aarseth, Espen (1997), *Cybertext : Perspectives on Ergodic Literature*.

Baltimore : Johns Hopkins University Press. (Utk. sep. 1997)

(Kapitel 1 ligger tillgängligt över WWW: URL:

<http://www.hf.uib.no/cybertext/Ergodic.html>

Dokumentet laddades ned 1997-08-18)

Aarseth, Espen (1994), *Nonlinearity and Literary Theory // Hyper/Text/Theory /* George P. Landow (red.). Baltimore : Johns Hopkins Univ. Press.

Benjamin, Walter (1991), *Konstverket i reproduktionsåldern // Bild och dialektik*. Järfälla : Symposion.
(Urspr. publicerad 1936)

Blumenberg, Hans (1981), *Die Lesbarkeit der Welt*. Frankfurt am Main : Suhrkamp.

Bolter, Jay David (1991), *Writing Space : The Computer, Hypertext, and the History of Writing*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.

Computing the Edition : Problems in Editing for the Electronic Medium.
Toronto, Univ.
URL: <http://www.chass.utoronto.ca:8080/cep/1997.html>
Dokumentet laddades ned 1997-03-13

Dahlström, Mats (1996), *Hypereditioner av antik litteratur via globala nätverk*. Göteborg: Göteborgs universitet, avd. för biblioteks- och informationsvetenskap. (Doktorandkurspaper)
URL: <http://www2.hb.se/bhs/mad/www/hyper.htm>
Dokumentet laddades ned 1997-03-13

Dahlström, Mats (1997a), *Levande texter och oändliga böcker // Human IT*. Vol. 1 (1997) : 1, s. 20-36. Borås: Högskolan i Borås, Inst. Bibliotekshögskolan. (Även tillgänglig via WWW: URL: <http://www.hb.se/bhs/ith/md.htm>
Dokumentet laddades ned 1997-08-18)

Dahlström, Mats (1997b), *Webbdokument i blyxtbelysning // IT i Biblioteket*. Stockholm : DIK-förbundet, 1997.
URL: <http://www.dds.se/distans/webdok1.html>
Dokumentet laddades ned 1997-08-18

Dahlström, Mats & Gunnarsson, Mikael (1997), *Hypertext 97: Southampton : rapport från konferensen // Human IT*. 1997 (Vol. 1) : 2. Borås : Inst. Bibliotekshögskolan. S. 63-66.
(Även tillgänglig via WWW: URL: <http://www.hb.se/bhs/ith/mdmg.htm>
Dokumentet laddades ned 1997-08-18)

Eisenstein, Elisabeth (1979), *The Printing Press as an Agent of Change : Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe*. Cambridge : Cambridge Univ. Press. 2 vol.

Hyper / Text / Theory (1994) / George P. Landow (red.). Baltimore : Johns Hopkins Univ. Press.

Landow, George P. (1992), *Hypertext : The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.

Landow, George P. (1994), *Hypertext in Hypertext*. Baltimore : Johns Hopkins Univ. Press. 2 disk.

Lanham, Richard (1993), *The Electronic Word : Democracy, Technology, and*

the Arts.

Chicago : Univ. of Chicago Press.

Liestøl, Gunnar (1994), *Wittgenstein, Genette, and the Reader's Narrative in Hypertext // Hyper/Text/Theory* / George P. Landow (red.). Baltimore : Johns Hopkins Univ. Press.

Lindquist, Mats G. (1995): *Långsiktigt bevarande av elektroniska dokument : metoder och överväganden*. Stockholm: KB. (KB Rapport : 22).

The Literary Text in the Digital Age (1996) / Finneran, Richard J. (red.). Ann Arbor : Univ. of Michigan Press. (Editorial Theory and Literary Criticism).

Refererade bidrag:

Hockey, Susan, *Creating and Using Electronic Editions*. S. 1-21 **Robinson, Peter**, *Is There a Text in These Variants?* S. 99-115. **Shillingsburg, Peter**, *Principles for Electronic Archives, Scholarly Editions, and Tutorials*. S. 23-35

McCarty, Willard (1993), *A Potency of Life: Scholarship in an Electronic Age*.// *Serials Librarian*. Vol. 23 : 3-4, s. 80-81.

(Även tillgänglig via WWW: URL:

<http://www.epas.utoronto.ca:8080/cch/essays/potency0.html> Dokumentet laddades ned 1997-08-18)

McGann, Jerome J. (1991), *The Textual Condition*. Princeton, N.J. : Princeton Univ. Press.

Nelson, Theodor Holm (1993), *Literary Machines*. - Sausalito: Mindful Press.

Sperberg-McQueen, Michael (1997a), *What is XML and Why Should Humanists Care?* // *Digital Resources in the Humanities - DRH '97*. Oxford : Univ.

URL: <http://users.ox.ac.uk/~drh97/Papers/Sperberg.html>

Dokumentet laddades ned 1997-08-18

Sperberg-McQueen, Michael (1997b), *Why You Should Not Teach Your Edition How to Swim // Computing the Edition: Problems in Editing for the Electronic Medium*. Toronto, Univ.

URL: <http://www.chass.utoronto.ca:8080/cep/abstracts.html#Sperberg-McQueen>

Dokumentet laddades ned 1997-08-18

Tanselle, G. Thomas (1990), *Textual Criticism and Deconstruction*.// *Studies in Bibliography*. Vol. 43, s. 1-33,

Tanselle, G. Thomas (1995), *Critical Editions, Hypertexts, and Genetic Criticism*.// *Romantic Review*. Vol. 86 : 3, s. 581-593.

([Åter](#) till början av artikeln)

Författaren

Mats Dahlström(MD) är anställd vid Högskolan i Borås, institutionen Bibliotekshögskolan, och undervisar i s.k. IT-relaterade ämnen, företrädesvis olika aspekter på hypertextpublicering och informationsökning via globala nätverk (såsom Internet). Delar med Jan Buse föreståndarskapet för *Centrum för studier av IT ur ett humanvetenskapligt perspektiv* (ITH), vid samma institution.

Med ett förflutet inom bl.a. klassisk filologi söker MD syntetisera sina intresseområden i en mer ingående undersökning av teoretiseringar och metoddiskussioner kring konstruktion och publicering av s.k. hypereditioner av multitextuell karaktär.

© Mats Dahlström, 1997

Åter till [Human IT 3/1997](#)